

Rafał Radziwiłłowicz (1860-1929)

TADEUSZ NASIEROWSKI

Z I Kliniki Psychiatrycznej w Warszawie

Urodził się 20 XII 1860 r. w Petersburgu. Był synem lekarza Ignacego Radziwiłłowicza i Oktawii z Medunickich. Jego siostra Oktawia była żoną Stefana Żeromskiego. W 1879 r. ukończył IV gimnazjum w Warszawie, a następnie Wydział Lekarski Uniwersytetu Dorpackiego (1886 r.).

Ryc. 1. Rafał Radziwiłłowicz w Tworkach

W 1887 r. uzyskał doktorat (Dorpat) po obronie rozprawy "Nachweis und Wirkung des Cytisins" ("Wykrywanie i zastosowanie cytyzyny"), której część kliniczną wykonał w Klinice Psychiatrycznej E. Kraepelina. W latach 1887-1889 Radziwiłłowicz pracował w aptekach w Warszawie oraz w Zakładzie Leczniczym w Nałęczowie (letnia ordynatura), a także w oddziale wewnętrznym prof. I. Baranowskiego i oddziale chirurgicznym dr. Orłowskiego w Szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie. W tym czasie podjął ostateczną decyzję poświęcenia się pracy w psychiatrii. Z dniem 1 listopada 1889 r. objął stanowisko asystenta w Szpitalu im. Św. Mikołaja Cudotwórcy w Petersburgu. W szpitalu tym stanowisko lekarza naczelnego od 1881 r. zajmował Polak, docent prywatny (od 1882 r.), Otton Czeczott. Radziwiłłowicz, pracując w Szpitalu im. Św. Mikołaja, był jednocześnie wolontariuszem w Klinice Psychiatrycznej Cesarskiej Akademii Wojskowo-Medycznej w Petersburgu, którą kierował Polak prof. J. Mierzejewski. W 1891 r. Radziwiłłowicz powrócił do Warszawy w związku z objęciem stanowiska ordynatora w nowo utworzonym szpitalu psychiatrycznym w Tworkach. W szpitalu tym zetknąwszy się z wieloma finansowymi nadużyciami podjął skuteczne działania przeciw poczynaniom rosyjskiej administracji. Z pobudek patriotycznych nie przyjął od władz carskich orderu, który przyznano mu za wykrycie owych nadużyć.

Początkowo Radziwiłłowicz zajmował się badaniami anatomopatologicznymi. Później bardziej zaczął interesować się psychologią, która z biegiem lat wywierała coraz silniejszy wpływ na praktykę kliniczną. Pracą, która stała się podsumowaniem jego dorobku naukowego w zakresie anatomii i

histologii układu nerwowego był zamieszczony w wydanym w 1901 r. podręczniku (pod red. H. Hoyera) "Histologia ciała ludzkiego" rozdział poświęcony histologii mózgu.

W 1904 r. Radziwiłłowicz został zwolniony z pracy z jednoczesnym zakazem wstępu do państwowej służby rosyjskiej. W latach 1908 - 1915 wykładał psychologię na Wyższych Kursach Pedagogicznych dla Kobiet. W 1909 r. m.in. z jego inicjatywy odbył się w Warszawie I Zjazd Neurologów, Psychiatrów i Psychologów Polskich. W latach 1916-1918 był konsultantem szpitala w Tworkach. W 1916 r. utworzył m. in. z W. Chodźką Polskie Towarzystwo Medycyny Społecznej, którego prezesem był do r. 1922. Po odzyskaniu niepodległości działał w izbach lekarskich i ruchu antyalkoholowym. W 1920 r. zorganizował w Warszawie I Zjazd Psychiatrów Polskich, na którym z jego inicjatywy utworzono Polskie Towarzystwo Psychiatryczne. W roku 1922 habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim i objął wykłady psychiatrii sądowej na Wydziale Prawa oraz wykłady psychologii na Wydziale Lekarskim. W latach 1927-29 był kierownikiem Kliniki Psychiatrycznej i profesorem psychiatrii na Uniwersytecie Wileńskim.

Kierunkiem filozoficznym, który ukształtował myślenie Radziwiłłowicza był pragmatyzm. Swoje poglądy Radziwiłłowicz sprecyzował w pracach: "Psychiatria sądowa" (1917), "Myśli o myśleniu" (1921), "Metoda psychiatrii" (1922), "Podstawy psychologii w zarysie" (1926) oraz licznych artykułach publikowanych w założonym przez siebie "Roczniku Psychiatrycznym" i "Nowinach Psychiatrycznych".

R. Radziwiłłowicz, sympatyk PPS, z którą łączyło go - jak pisał - "jej hasło Niepodległości oraz urok ludzi, którzy ją tworzyli", ułatwiał spiskowcom (w tym J. Piłsudskiemu), którzy trafiali na obserwację "wyplątanie się" z trudności, pomagając im w symulowaniu zaburzeń psychicznych oraz ucieczce ze szpitala, chroniąc ich niejednokrotnie przed wieloletnim więzieniem, a nawet śmiercią. Radziwiłłowicz działał w grupie "Kuźnicy", a następnie w Związku Postępowo-Demokratycznym. W czasie rewolucji lat 1905-1907 pomagał członkom Organizacji Bojowej PPS. Był również blisko związany z Polskim Związkiem Ludowym, zasłużył się na polu pracy oświatowej z nauczycielami ludowymi. Po upadku rewolucji 1905 r. zbliżył się do E. Abramowskiego, z którym organizował Związek Towarzystw Samopomocy Społecznej. Był jednym z założycieli, a następnie czołowym działaczem Towarzystwa Kooperatystów. Uznawszy sprawę niepodległości za fundamentalną doprowadził wspólnie z Abramowskim do zorganizowania zjazdu irredentystów, który odbył się w dniach 25-26. VIII. 1912 r. w Zakopanem. Aresztowany po powrocie ze zjazdu, uniknął zesłania do Archangielska tylko z powodu choroby serca. Od 1912 r. działał w Związku Chłopskim pod pseudonimem Ojciec Miller. Od 1917 r. do momentu rozwiązania 30. XII. 1918 r., Radziwiłłowicz stał na czele Ligi Państwowości Polskiej.

Ryc. 2. Rafał Radziwiłłowicz z siostrą Oktawią, pierwszą żoną Stefana Żeromskiego

Inicjowany do wolnomularstwa w 1909 r. w Paryżu, był w latach 1920-22 pierwszym Wielkim Mistrzem, odrodzonej w 1920 r. Wielkiej Łoży Narodowej Polski "Polacy Zjednoczeni".

Będąc spokrewnionym ze Stefanem Żeromskim, posłużył mu do stworzenia m. in. postaci Tomasa Judyma. Stosunek Radziwiłłowicza do kultury - w tym - do literatury ukształtowała atmosfera domu rodzinnego, który był jednym z ważniejszych ośrodków warszawskiego życia towarzyskiego i umysłowego II połowy XIX wieku. Bywali tu najwybitniejsi pisarze i krytycy, m. in. H. Sienkiewicz, B.Prus, A. Dygasiński, A. Sygietyński, A. Świętochowski, S. Witkiewicz. Radziwiłłowicz był mecenasem sztuki, fundatorem wielu stypendiów artystycznych, jednym z założycieli Towarzystwa Biblioteki Publicznej w Warszawie (1906 r.) i Towarzystwa Kultury Polskiej (1906r.), a także właścicielem cennego zbioru obrazów, który ofiarował muzeom państwowym. Domator, a zarazem wielkiego formatu działacz społeczny i polityczny, doskonały organizator - człowiek spolegliwy, różnie przedstawiany z racji wielości podejmowanych działań. To, że jedni postrzegali go jako anarchistę, jeszcze inni jako pilsudczyka, liberała, bądź ludowca spowodowane było nie tylko tym, że R. Radziwiłłowicz był człowiekiem wolnym od ideologicznych ograniczeń, ale także tym, że autorzy owych sądów oceniali go poprzez pryzmat własnych zapatrywań politycznych.

Żonaty z Marią Weryho od 1903 r., zmarł bezdziećnie 28. X. 1929 r. w Wilnie, gdy wracał z posiedzenia Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego do domu. Pochowany został na wileńskim cmentarzu na Rossie.

Ryc. 3. Grobowiec Rafała Radziwiłłowicza na wileńskiej Rossie